

РОЗДІЛ 6. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКАВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ
НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ
THE INFLUENCE OF DEMOGRAPHIC PROCESSES
ON ECONOMIC SECURITY OF SUMY REGION

УДК 314.332.1

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct54-31>**Весперіс С.З.**к.е.н., доцент,
доцент кафедри технологій і управління
Конотопський інститут
Сумського державного університету**Самусь Г.І.**к.е.н.,
старший викладач кафедри
технологій і управління
Конотопський інститут
Сумського державного університету**Щербина О.В.**старший викладач кафедри
технологій і управління
Конотопський інститут
Сумського державного університету**Vesperis Svitlana**Konotop Institute Sumy State University
Samus Hanna
Konotop Institute Sumy State University**Scherbina Olha**

Konotop Institute Sumy State University

У статті проведено аналіз впливу демографічних процесів на економічну безпеку Сумської області. Виділено основні характеристики економічної безпеки регіону. Зазначено, що населення країни є свого роду фундаментом, завдяки якому всі види національної безпеки, у тому числі й економічна, мають своє практичне застосування. Проаналізовано такі демографічні характеристики населення, як народжуваність, смертність, статевовікова структура, чисельність, міграція, що визначають наявний трудовий потенціал регіону та значною мірою впливають на формування економічної безпеки регіону. Установлено негативну тенденцію, що пов'язана зі скороченням наявної чисельності населення та народжуваності, скороченням загального приросту населення, який веде до відтоку населення з регіону, скороченням шлюбності, зростанням розлучуваності. Запропоновано шляхи подолання демографічних проблем та поліпшення економічної безпеки області, серед яких – упровадження заходів, спрямованих на підвищення народжуваності, розвиток виробничої сфери та сфери послуг із метою скорочення міграційних потоків з області та забезпечення наявних трудових ресурсів робочими місцями з урахуванням статевовікової структури та ін.

Ключові слова: демографічні процеси, економічна безпека, населення, природний приріст, міграція, трудові ресурси, регіон.

В статье проведен анализ влияния демографических процессов на экономическую

безопасность Сумской области. Выделены основные характеристики экономической безопасности региона. Отмечено, что население страны является своего рода фундаментом, благодаря которому все виды национальной безопасности, в том числе и экономической, имеют свое практическое приложение. Проанализированы такие демографические характеристики населения, как рождаемость, смертность, возрастная и половая структура, численность, миграция, которые определяют имеющийся трудовой потенциал региона и в значительной степени влияют на формирование экономической безопасности региона. Установлена негативная тенденция, которая связана с сокращением имеющейся численности населения и рождаемости, сокращением общего прироста населения, который ведет к оттоку населения из региона, сокращением количества браков, ростом разводов. Предложены пути преодоления демографических проблем и улучшения экономической безопасности области, среди которых – внедрение мероприятий, направленных на повышение рождаемости, развитие производственной сферы и сферы услуг с целью сокращения миграционных потоков из области и обеспечения имеющихся трудовых ресурсов рабочими местами с учетом возрастной и половой структуры и др.

Ключевые слова: демографические процессы, экономическая безопасность, население, естественный прирост, миграция, трудовые ресурсы, регион.

The article analyzes the impact of demographic processes on the economic security of Sumy region. The main characteristics of economic security of the region are highlighted. It is noted that the population of the country is a kind of foundation through which all types of national security, including economic, have their practical application. The following demographic characteristics of the population are analyzed, such as birth rate, death rate, sex and age structure, quantity, migration, which determine the available labor potential of the region and significantly affect the formation of economic security in the region. The negative tendency of reduction of the available population of the region is established. The sex composition of the population is insignificantly, but women predominate. The natural increase in the population of the region is a negative indicator, which indicates a decrease in the population of the region. Negative dynamics is characteristic of the marriage rate. Divorce is growing in the region. All this indicates the decline of the institution of the family, which in turn will affect the birth rate. With regard to migration growth (reduction) in general, it should be noted that this indicator is also negative, so the number of arrivals is less than the number of departures. But the exception is interstate migration, which is characterized by positive dynamics for the region. The region is dominated by the working age population, which is positive for economic security. At the same time, the share of people of retirement age is greater than children. In order to solve demographic problems and improve the economic security of the region, measures should be implemented at the regional level (except national ones) to increase the birth rate, support the development of medical institutions to reduce mortality, which will increase natural population growth. Considerable attention should be paid to the development of the production sphere and the sphere of services in order to reduce migration flows from the region and provide available labor resources with jobs, taking into account the gender and age structure. It is necessary to improve the socio-economic living conditions of the population, which will stimulate the migration flow of the population. These events will contribute to the stable and gradual development of the demographic component of economic security of Sumy region.

Key words: demographic processes, economic security, population, natural increase, migration, labour resources, region.

Постановка проблеми. Проблема економічної безпеки держави та регіонів є досить важливою у сучасному світі. Ключову роль у забезпеченні

економічної безпеки відіграють демографічні чинники. У сучасному світі людському потенціалу відводиться головне місце серед усіх складників

національного багатства будь-якої країни. Від того, в якому стані він знаходиться, залежить використання усіх інших ресурсів держави. Основу людського потенціалу становить демографічний чинник, який характеризується кількісними показниками населення та їх динамікою. Будь-яка економічна система повинна бути спрямована на зростання свого населення, інакше вона зіткнеться з нестачею трудових ресурсів і, як наслідок, із погіршенням показників економіки країни. Усе це зумовлює необхідність подальшого теоретичного та практичного дослідження даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню впливу демографічних процесів на економічну безпеку присвячено багато праць відомих зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких: О. Грибіненко [1], О. Грішнова [2], І. Рой [3], М. Свердан [4], В. Стешенко [5], М. Флейчук [6], Ю. Харазішвілі [7], М. Янків [6] та ін.

Разом із тим поглиблення теоретичних основ вивчення даної проблеми, зокрема на рівні Сумського області, залишається актуальним і потребує подальшого дослідження та визначення шляхів розв'язання існуючих проблем.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення впливу демографічних процесів на економічну безпеку регіону на прикладі Сумської області та визначення шляхів оптимізації ситуації, що склалася.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз наукових публікацій дає змогу виділити основні характеристики економічної безпеки регіону:

- економічна безпека спрямована на стабільний, стійкий і поступальний розвиток економіки регіону;
- регіон повинен мати можливості та здібності для протистояння виникаючим внутрішнім і зовнішнім загрозам;
- у регіоні повинен функціонувати механізм забезпечення економічної безпеки, встановлені порядок і послідовність розроблення та реалізації комплексу заходів із захисту від різного роду загроз;
- має бути визначена міра незалежності регіону й інтеграції в єдиний економічний простір країни.

Населення країни є свого роду фундаментом, завдяки якому всі види національної безпеки, у тому числі й економічна, мають своє практичне застосування. Стан демографії, умови формування й якості трудових ресурсів багато в чому зумовлюють такі економічні категорії, як: податкова система, економічне зростання, інвестиції, споживання, конкурентоспроможність економіки, її місце і роль на світовій арені.

Трудові ресурси, своєю чергою, тісно пов'язані з такими демографічними характеристиками населення, як народжуваність, смертність, статево-

вікова структура, чисельність, міграція. Наприклад, зміни в народжуваності спричиняють за собою зміни чисельності населення і його статевовіковій структурі, а отже, й у наявності осіб працездатного віку. Головним джерелом формування трудового потенціалу в країні виступає народжуваність. Смертність же незалежно від її інтенсивності зменшує наявний трудовий потенціал.

Співвідношення чисельності працездатного і непрацездатного населення визначається змінами інтенсивності таких демографічних процесів, як народжуваність, смертність і міграція. Якщо частка осіб непрацездатного віку більша, то економічне навантаження на працездатне населення збільшується, отже, робота осіб працездатного віку повинна характеризуватися великими обсягами і більшою ефективністю.

Велике значення також має склад непрацездатного населення. Якщо зростає частка осіб пенсійного віку, то це призводить до поступового старіння і скорочення осіб працездатного віку і, як наслідок, до зростання економічного навантаження на одну людину працездатного віку. Якщо ж непрацездатне населення характеризується зростанням у ньому частки дітей, то це призводить до поступового омолодження і розширення трудових ресурсів, а отже, і до зменшення економічного навантаження на одну людину працездатного віку.

Трудова активність людей залежить переважно від віку, отже, якщо в економіці задіяна достатня кількість молодих людей, здатних швидко навчатися технологіям науково-технічного прогресу, то вона успішно розвиватиметься. Зниження народжуваності призводить до збільшення частки жінок серед безробітного населення, оскільки працюючими в системі освіти в переважній більшості є жінки, попит на послуги яких знижується. Отже, зниження народжуваності зменшує попит на жіночу робочу силу і водночас збільшує її пропозицію.

Також склад населення впливає на зміщення попиту: якщо збільшується частка дітей, то це викликає і зростання виробництва, пов'язаних із дитячими товарами та потребами, і навпаки. Якщо ж збільшується частка літнього населення, то економіка повинна враховувати їхні потреби.

Статевий склад населення також впливає на трудові ресурси. Так, чоловіки більше затребувані у важких видах діяльності, а жінки – у тих видах діяльності, де потрібні спостережливість, увага, точність.

Міграція також має вплив на трудовий потенціал і залежно від напрямку, потоку і складу мігрантів може по-різному впливати на якісний та кількісний склад трудових ресурсів. Так, позитивне сальдо міграції призводить до збільшення трудових ресурсів, а негативне – до зменшення. Також необхідно враховувати й якісний склад мігрантів.

Наприклад, міграційний приплив, окрім кількісного збільшення трудових ресурсів, має й свої недоліки, які проявляються у збільшенні злочинності, пов'язаної з мігрантами; у етнічних конфліктах і соціальній напруженості; у несприятливій епідеміологічній ситуації; у демографічній експансії, тобто у втраті лідируючих позицій корінного населення.

Міграційний відтік науковців і кваліфікованих фахівців може негативно вплинути на розвиток науки в країні, що, своєю чергою, може стати перешкодою для виходу з економічної кризи, а в майбутньому викликати спад економічного розвитку через відставання у науковій сфері.

Нелегальна міграція призводить до формування тіньової економіки, оскільки багато роботодавців віддають перевагу такій категорії людей із метою зниження витрат на заробітну плату, збільшення доходу за рахунок такої економії, відходу від податків і забезпечення соціальних і трудових норм для цієї категорії працівників.

Демографічна ситуація в Україні характеризується такими негативними тенденціями, які можуть перерости в загрози економічній безпеці, пов'язані з дефіцитом робочої сили:

- стійке скорочення чисельності населення: рівень народжуваності вже декілька десятиліть не може забезпечити просте відтворення населення;
- рівень смертності перевищує народжуваність;
- збереження поточних репродукційних трендів – низька народжуваність і висока смертність;
- продовження процесу демографічного старіння: чисельність і частка людей старше за працездатний вік зростає.

Проаналізуємо вплив демографічних процесів на економічну безпеку Сумської області. Так, чисельність наявного населення Сумської області на 01.01. 2016–2020 рр. наведена на рис. 1.

Як видно з рис. 1, чисельність наявного населення Сумської області станом на 1 січня 2020 р.

становила 1 068,2 тис осіб, що свідчить про його скорочення порівняно з аналогічним періодом 2016 р., коли відповідний показник становив 1 113,3 тис осіб [8, с. 31; 12, с. 30.] Також слід зазначити, що в області спостерігається стійка тенденція до скорочення наявного населення. Так, порівняно з 2019 р. у 2020 р. скорочення населення становило 1,2%, або 13,2 тис осіб.

У статевому складі наявного населення Сумської області переважають жінки. Станом на 01.01.2020 їх чисельність становила 576 668 осіб (54,09%), тоді як чисельність чоловіків – 489 387 осіб (45,9%) [12, с. 31]. Отже, жінок на 8,2% більше, ніж чоловіків.

Як відомо, на чисельність наявного населення впливають два складники: природний приріст населення та міграційний рух.

Природний приріст (скорочення) населення визначається кількістю народжених та померлих, дані по яких наведено в табл. 1.

Дані табл. 1 свідчать про негативну динаміку народжуваності в області, а саме в період із 2015 по 2019 р. скорочення даного показника становило 3 312 осіб (33,2%). Слід зазначити, що в даний період відбулося й скорочення смертності – на 1 609 осіб (8,5%), що частково пов'язано зі скороченням наявного населення області, але у цілому слід зазначити позитивну динаміку за даним показником. Природний приріст населення області є від'ємним показником, що свідчить про скорочення населення області. За період із 2015 по 2019 р. даний показник знизився на 18,5% (з -9 218 осіб до -10 921 особи), переважно негативна зміна даного показника пов'язана зі значним скороченням народжуваності в області.

Проаналізуємо другий показник, від якого залежить кількість наявного населення області, а отже, і трудових ресурсів, а саме міграційний рух населення (табл. 2). Міграційний приріст чи скорочення

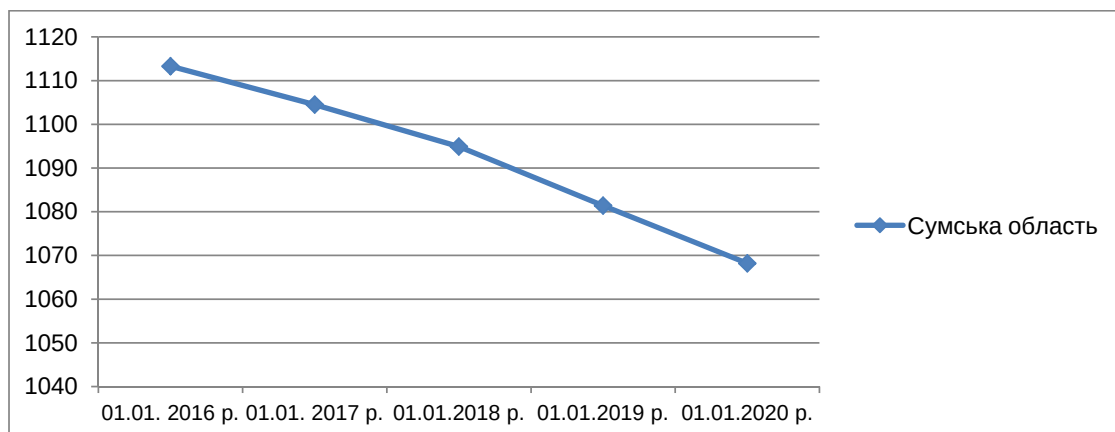

Рис. 1. Чисельність наявного населення Сумської області у 2016–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [8, с. 31; 9, с. 30; 10, с. 30; 11, с. 31; 12, с. 30]

населення залежить від кількості прибулих у регіон осіб та вибулих із регіону.

Як видно з табл. 2, даний показник теж відіграв значну роль у скороченні наявного населення Сумської області станом на 2019 р., оскільки характеризувався від'ємним значенням, тобто мало місце міграційне скорочення населення на 1 276 осіб. Так, міграційний приріст станом на 2015 р. становив -974 особи, тоді як у 2019 р. – -2 250 осіб. При цьому із загальної кількості прибулих у 2019 р. до області 6,2% (1 056 осіб) припадало на міждержавні міграції, тоді як вибулих – 2,5% (489 осіб). Отже, це свідчить про позитивну динаміку міждержавної міграції, а саме до області на 3,7% (567 осіб) більше прибулих, аніж вибулих, що позитивно впливає на економічну безпеку регіону.

Шлюбну ситуацію в області характеризує динаміка шлюбності та розлучуваності (табл. 3).

Проілюструємо динаміку шлюбності та розлучуваності у Сумській області на рис. 2.

Як видно з табл. 3 та рис. 2, ситуація з динамікою шлюбності та розлучуваності в області

погіршилася за період із 2015 до 2019 р., кількість зареєстрованих шлюбів скоротилася на 2 053 од., водночас зросла кількість розлучень – на 261 од. Дана ситуація призводить до деградації інституту сім'ї, що може негативно вплинути на показник народжуваності, оскільки, як правило, люди прагнуть заводити дітей у повних сім'ях.

Слід зазначити, що на шлюбність впливає співвідношення чоловіків та жінок в області. У табл. 4 відображено розподіл постійного населення Сумської області на 1 січня 2016–2020 рр. за статтю.

Як видно з табл. 4, за даний період спостерігалось скорочення населення чоловічої (на 1,8%) і жіночої (на 4,3%) статей. При цьому серед постійного населення все одно залишається менше чоловіків на 87 281 особу.

Не менш важливим чинником, що впливає на економічну безпеку регіону, є розподіл населення Сумської області за окремими віковими групами (рис. 3, 4).

Як видно з рис. 3 та 4, за період, що досліджується, значних змін у співвідношенні населення

Таблиця 1

Кількість живонароджених, померлих та природний приріст (скорочення) населення Сумської області у 2015–2019 рр.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від 2015 р.(+, -)
Кількість живонароджених, осіб	9795	8822	8059	7114	6483	-3312
Кількість померлих, осіб	19013	18701	17573	17877	17404	-1609
Природний приріст скорочення, осіб	-9218	-9879	-9514	-10763	-10921	-1703

Джерело: складено і розраховано авторами на основі [8, с. 31; 9, с. 30; 10, с. 30; 11, с. 31; 12, с. 30]

Таблиця 2

Міграційний рух населення Сумської області у 2015–2019 рр.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від 2015 р.(+, -)
Кількість прибулих, осіб	18334	15099	16399	21076	16979	-1355
Кількість вибулих, осіб	19308	13947	17130	23179	19229	-79
Міграційний приріст, скорочення, осіб	-974	1152	-731	-2103	-2250	-1276

Джерело: складено і розраховано авторами на основі [8, с. 44; 9, с. 46; 10, с. 45; 11, с. 46; 12, с. 46]

Таблиця 3

Динаміка шлюбності та розлучуваності Сумської області у 2015–2019 рр.

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. від 2015 р.(+, -)
Кількість зареєстрованих шлюбів, од.	7386	5429	5905	5134	5333	-2053
Кількість розірвань шлюбів, од.	3577	3408	3339	4751	3838	+261

Джерело: складено і розраховано авторами на основі [8, с. 37; 9, с. 37; 10, с. 37; 11, с. 38; 12, с. 45]

Таблиця 4

Розподіл постійного населення Сумської області на 1 січня 2016–2020 рр. за статтю

2016 р.		2019 р.		2020 р.		Відхилення 2020 р. від 2016 р. (+, -)	
чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки
508554	602510	495252	583974	489387	576668	-113123	-25842

Джерело: складено і розраховано авторами на основі [8, с. 31; 11, с. 31; 12, с. 30]

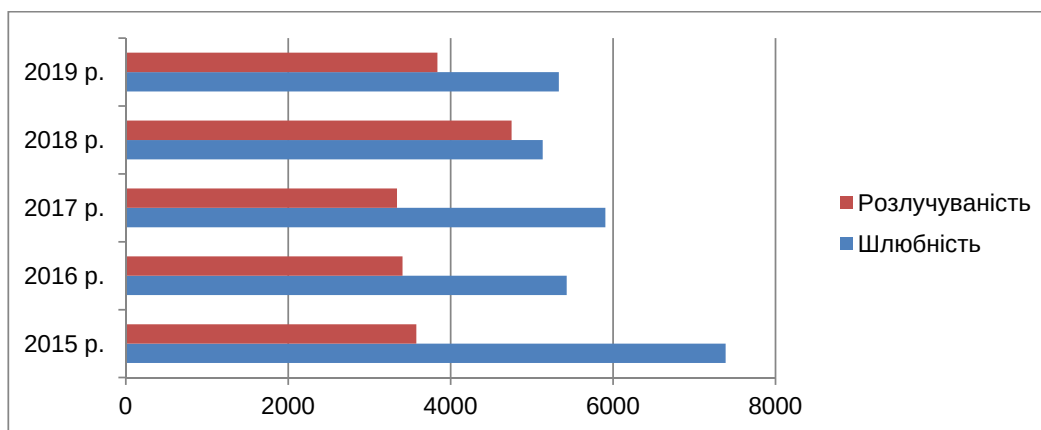

Рис. 2. Динаміка шлюбності та розлучуваності у Сумській області у 2015–2019 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [8, с. 37; 9, с. 37; 10, с. 37; 11, с. 38; 12, с. 45]

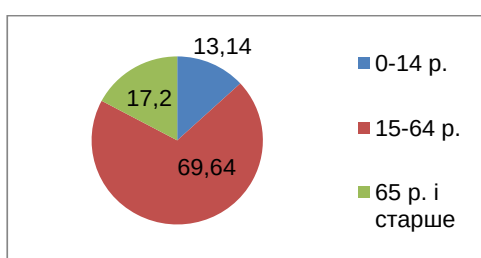

Рис. 3. Розподіл населення Сумської області за окремими віковими групами станом на 01.01. 2016, %

Джерело: побудовано авторами на основі даних [8, с. 34]

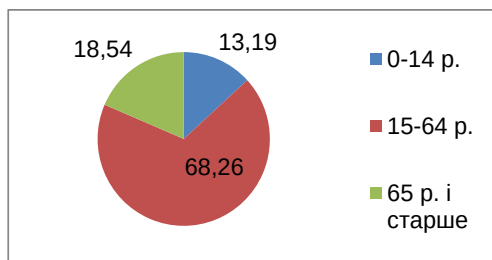

Рис. 4. Розподіл населення Сумської області за окремими віковими групами станом на 01.01.2020, %

Джерело: побудовано авторами на основі даних [12, с. 34]

за окремими віковими групами не відбулося. В області переважає населення віком 15–64 років (68,26% станом на 01.01.2020), що відноситься до працездатного населення, тобто становить основу трудових ресурсів, що є позитивним для забезпечення економічної безпеки регіону. При цьому слід зазначити, що частка населення старше працездатного віку не скоротилася і навіть більше, ніж населення віком від 0 до 14 р. Кількість пенсіонерів Сумської області станом на 01.01. 2016–2020 рр. зображена на рис. 5.

Як видно з рис. 5, у Сумській області проживає значна кількість пенсіонерів. Так, станом на

01.01.2020 їх кількість становила 3 313 318 осіб (у тому числі 258 606 осіб за віком, або 78% від загальної пенсіонерів), що менше порівняно зі станом на 01.01.2016 – 360 410 осіб (у тому числі 283 842 осіб за віком).

Отже, аналіз демографічної ситуації Сумської області показав негативну тенденцію скорочення наявної чисельності населення, народжуваності, загального приросту населення, який веде до відтоку населення з регіону, скорочення шлюбності, зростання розлучуваності. Позитивна тенденція (скорочення) характерна для показників смертності та кількості наявних осіб пенсійного віку. Таким чином, населення є як найважливішою метою, так і засобом забезпечення економічної безпеки. Достатня кількість трудових ресурсів і висококваліфікованих кадрів забезпечує добробут економіки країни. Водночас зростання чисельності населення, якості і умов його життя, а також тривалість безпосередньо залежать від стабільного економічного зростання. Отже, економічна безпека і демографічні процеси взаємозалежні та взаємоумовлені, і вивчати їх треба у взаємозв'язку.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, проведений аналіз демографічного складника економічної безпеки Сумської області свідчить про існування певних загроз у цій сфері: депопуляція населення, зменшення природного приросту і, як наслідок, старіння нації; низька народжуваність, що не забезпечує просте відтворення населення; міграційний відтік населення та ін. Для вирішення демографічних проблем та поліпшення економічної безпеки області слід на регіональному рівні (окрім загальнодержавного) впроваджувати заходи, спрямовані на підвищення народжуваності, надавати підтримку розвитку медичних закладів для зниження рівня смертності, що сприятиме зростанню природного приросту населення. Значну увагу слід приділити розвитку виробничої сфери та сфери послуг із метою

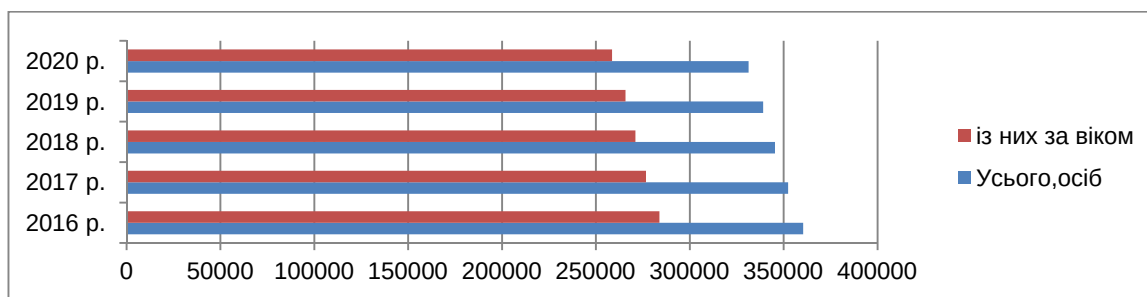

Рис. 5. Кількість пенсіонерів Сумської області станом на 01.01. 2016–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі даних [8, с. 35; 9, с. 35; 10, с. 35; 11, с. 36; 12, с. 35]

скорочення міграційних потоків з області та забезпечення наявних трудових ресурсів робочими місцями з урахуванням статевовікової структури. Необхідно поліпшити соціально-економічні умови проживання населення, що стимулюватиме міграційний притік населення в область. Дані заходи сприятимуть поступовому та стабільному розвитку демографічного складника економічної безпеки Сумської області.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грибіненко О.М. Економічна безпека країн світу в контексті сталого розвитку : монографія. Дніпро : Середняк Т.К., 2020, 434 с.
2. Грішнова О.А., Харазішвілі Ю.М. Демографічна безпека України: індикатори, рівень, загрози. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 2. С. 65–80.
3. Рой І. Державні пріоритети з сфери демографічної безпеки України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 1(16). С. 104–111.
4. Сverdан М.М. Регіональна економіка та економічна безпека регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 1. С. 46–52.
5. Стешенко В.С. Зміст понять «демографічний розвиток» і «людський розвиток»: тотожності та відмінності. *Демографія та соціальна економіка*. 2013. № 1(19). С. 5–16. URL: <https://doi.org/10/15407/dse2013.01.005> (дата звернення: 24.04.2021).
6. Янків М.Д., Флейчук М.І. Методичні аспекти аналізу рівня економічної безпеки регіону. *Вісник ЛКА. Серія «Економічна»*. 2006. Вип. 23. С. 40–42.
7. Харазішвілі Ю.М., Грішнова О.А. Якість життя в системі соціальної безпеки України: індикатори, рівень, загрози. *Економіка України*. 2018. № 11–12. С. 157–171.
8. Статистичний щорічник України за 2015 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2016. 574 с.
9. Статистичний щорічник України за 2016 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2017. 610 с.
10. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 540 с.
11. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2019. 481 с.

12. Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державна служба статистики України. Київ, 2020. 463 с.

REFERENCES:

1. Ghrybinenko O.M. (2020) *Ekonomiczna bezpeka krajiv svitu v konteksti stalogo rozvytku* [Economic security of the world in the context of sustainable development]. Dnipro: Serednjak T.K. (in Ukrainian)
2. Ghrishnova O.A., Kharazishvili Ju.M. (2019) *Demografichna bezpeka Ukrainy: indykatory, rivenj, zagrozy* [Demographic security of Ukraine: indicators, level, threats]. *Demografija ta socialjna ekonomika*, no. 2, pp. 65–80.
3. Roj I. (2013) *Derzhavni priorytety z sfery demografichnoji bezpeky Ukrainy* [State priorities in the field of demographic security of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, vol. 1 (16), pp. 104–111.
4. Sverdhan M.M. (2013) *Reghionaljna ekonomika ta ekonomichna bezpeka rehionu* [Regional economy and economic security of the region]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*, no. 1, pp. 46–52.
5. Steshenko V.S. (2013) *Zmist ponyat' «demografichnyy rozvytok» i «lyuds'ky rozvytok»: totozhnosti ta vidminnosti* [Contents of the concepts of «demographic development» and «human development»: identities and differences]. *Demografija ta sotsial'na ekonomika*, no. 1(19), pp. 5–16. DOI: <https://doi.org/10/15407/dse2013.01.005>.
6. Yankiv M.D., Fleichuk M.I. (2006) *Metodychni aspekty analizu rivnia ekonomichnoi bezpeky rehionu* [Methodical aspects of economic security level analysis of region]. *Visnyk LKA. Serija ekonomichna*, vol. 23, pp. 40–42.
7. Kharazishvili Yu.M., Hrishnova O.A. (2018) *Yakist' zhyt'tya v systemi sotsial'noyi bezpeky Ukrainy: indykatory, riven', zagrozy* [Quality of life in the system of social security in Ukraine: Indicators, level, threats]. *Ekonomika Ukrainy. Economy of Ukraine*, no. 11–12, pp. 157–171.
8. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2015 rik: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2016)* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2015: State Statistics Service of Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)
9. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2016 rik: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017)* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2016: State Statistics Service of Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)

10. Statystychnyi shchorichnyk Ukrayiny za 2017 rik: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2018) [Statistical Yearbook of Ukraine for 2017: State Statistics Service of Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)

11. Statystychnyi shchorichnyk Ukrayiny za 2018 rik: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2019) [Statisti-

cal Yearbook of Ukraine for 2018: State Statistics Service of Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)

12. Statystychnyi shchorichnyk Ukrayiny za 2019 rik: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2020) [Statistical Yearbook of Ukraine for 2019: State Statistics Service of Ukraine]. Kyiv. (in Ukrainian)